

**ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมกับนโยบายรัฐ
ที่ส่งเสริมการเมืองภาคประชาชน**
**Participatory Democracy and Citizen Participation
Promotion Policy**

ณัฐชา วินิจนัยภาค¹
Nattha Vinijnaiyak

บทคัดย่อ

แนวคิดประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม ได้รับการยอมรับว่าเป็นสิ่งที่ดี ปรากฏชัดในนโยบายรัฐในหลายวาระ เช่น ในรัฐธรรมนูญ แห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 และในรัฐธรรมนูญ แห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 แต่ในทางปฏิบัติจริง ยังมีอุปสรรคอีกมาก ดังจะเห็นได้จากการเมืองภาคประชาชนที่ยังคงไม่แข็งแกร่ง บทความนี้อธิบายแนวคิดประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมและการเมืองภาคประชาชน พร้อมสำรวจสภาพการนำแนวคิดไปปฏิบัติจริงในประเทศไทย รวมทั้งข้อเสนอแนะในเชิงนโยบายต่าง ๆ ทั้งนี้เพื่อสนับสนุนการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

คำสำคัญ: ประชาธิปไตย การมีส่วนร่วม นโยบายสาธารณะ การเมือง รัฐธรรมนูญ

¹ ผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายนิเทศสัมพันธ์ และผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำคณะรัฐประศาสนศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

Abstract

Participatory democracy is appreciated by the Royal Thai government, as is evident in many public policies, including the Thai Constitution of 1997 and of 2007. Unfortunately, when putting participatory democracy into practice there are many obstacles, as we can see that popular democracy in Thailand is still weak. This article explains the concepts of participatory democracy and popular democracy in Thailand and policy suggestions are made in order to promote constitutional democratic monarchies.

Keywords: Democracy, Participation, Public Policy, Constitution

ลำดับการนำเสนอเนื้อหาในบทความ มีดังต่อไปนี้ 1) ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม 2) การเมืองภาคประชาชน 3) นโยบายรัฐที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน จากนั้นตามมาด้วย 4) สรุปและข้อเสนอแนะ

1. ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Democracy)

“ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม หมายถึงการที่อำนาจการตัดสินใจ ไม่ควรเป็นของกลุ่มคนจำนวนน้อย แต่อำนาจควรได้รับการจัดสรรในระหว่างประชาชนเพื่อทุก ๆ คนได้มีโอกาสที่จะมีอิทธิพลต่อกิจกรรมส่วนรวม...หลักการของประชาธิปไตยมีส่วนร่วมประกอบด้วย การมีส่วนร่วม การมีอำนาจตัดสินใจ การจัดสรรอำนาจ การเท่าเทียมกัน การรวมปัจจัยทางสังคม การปกป้องสิทธิส่วนบุคคล ความยืดหยุ่นได้ โครงสร้างของการทำงานที่สามารถตรวจสอบได้ มีความโปร่งใส และความต้องการทรัพยากรของผู้มีส่วนร่วมได้รับการคำนึงถึง” (คณิศร ศรีบัวเอี่ยม และคณะ, 2544: 9-10)

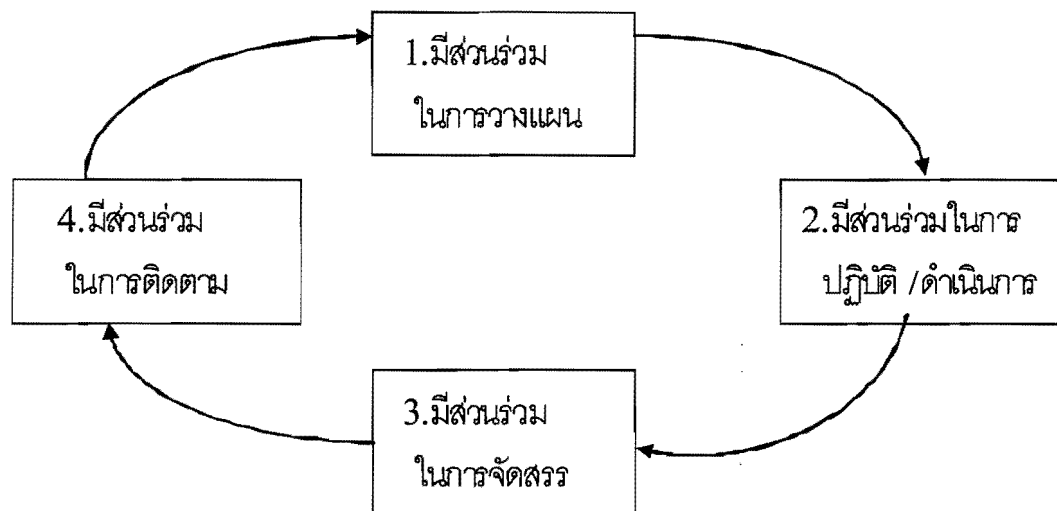
ปริญญ เทวานฤมิตรกุล (2541 อ้างถึงใน บวรศักดิ์ อุวรรณโณ และถวิลวดี บุรีกุล 2548: 14) อธิบายประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม ว่าเป็นการเรียกระบอบประชาธิปไตยแบบผู้แทนที่เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในทางการเมืองการปกครองและในการตัดสินใจระดับต่าง ๆ มากขึ้น ไม่ใช่เพียงการเลือกตั้งอย่างเดียว

การมีส่วนร่วมของประชาชนจะมีประสิทธิผลเมื่อข้อมูลจากประชาชน ส่งผ่านไปยังผู้เสนอโครงการต่าง ๆ ข้อมูลทางเทคนิคจากผู้เสนอโครงการส่งผ่านไปยังประชาชน และมีการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร และมีความเข้าใจกันระหว่างประชาชนกับผู้เสนอโครงการ หรือระหว่างประชาชนด้วยกันเองในการรับฟังข้อมูลของกันและกัน (คณิศร ตรีบัวเอี่ยม และคณะ, 2544: 9-10)

ถวิลวดี บุรีกุล (2548: 3) ระบุเงื่อนไขพื้นฐานของการมีส่วนร่วมของประชาชนว่ามี 3 ประการคือ 1) ต้องมีอิสรภาพ มีอิสระที่จะเข้าร่วมหรือไม่ก็ได้ 2) มีความเสมอภาค ประชาชนที่เข้าร่วมในกิจกรรมใดต้องมีสิทธิเท่าเทียมกับผู้เข้าร่วมคนอื่น ๆ และ 3) มีความสามารถพอที่จะเข้าร่วมกิจกรรม ส่วนองค์ประกอบของการมีส่วนร่วมมี 3 ด้านคือ 1) ต้องมีวัตถุประสงค์ชัดเจน 2) ต้องมีกิจกรรมเป้าหมาย และ 3) ต้องมีบุคคลหรือกลุ่มเป้าหมาย

โคเฮนและอัฟฮอฟ (Cohen and Uphoff, 1980: 219-222 อ้างถึงในถวิลวดี บุรีกุล, 2548: 6) จำแนกการมีส่วนร่วมเป็น 4 ระดับคือ 1) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (decision making) 2) การมีส่วนร่วมในการดำเนินการ (implementation) 3) การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ (benefit) 4) การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (evaluation) ดังภาพที่ 1

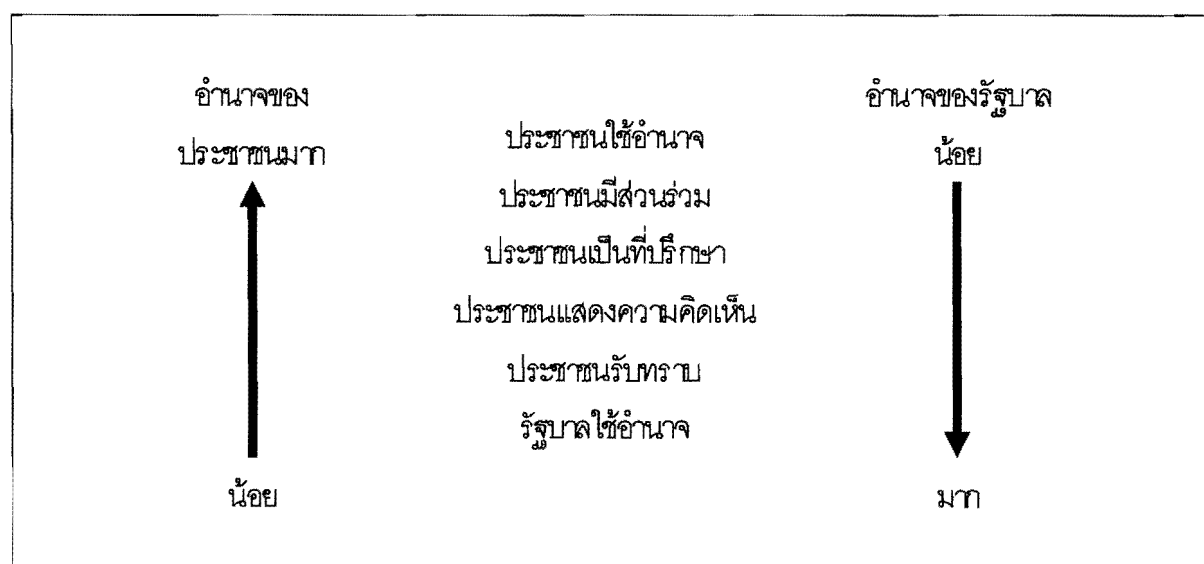
ภาพที่ 1 : กระบวนการมีส่วนร่วม

ที่มา: คณิงนิจ ศรีบัวเอี่ยม และคณะ, 2544: 11

ส่วนปราชญ์ พันธุมสินชัย (อ้างถึงในถวิลวดี บุรีกุล (2548: 7) แสดงความสัมพันธ์ระหว่าง การมีส่วนร่วมของประชาชนกับอำนาจของรัฐบาลดังภาพที่ 2

ภาพที่ 2 : การให้ประชาชนมีส่วนร่วม

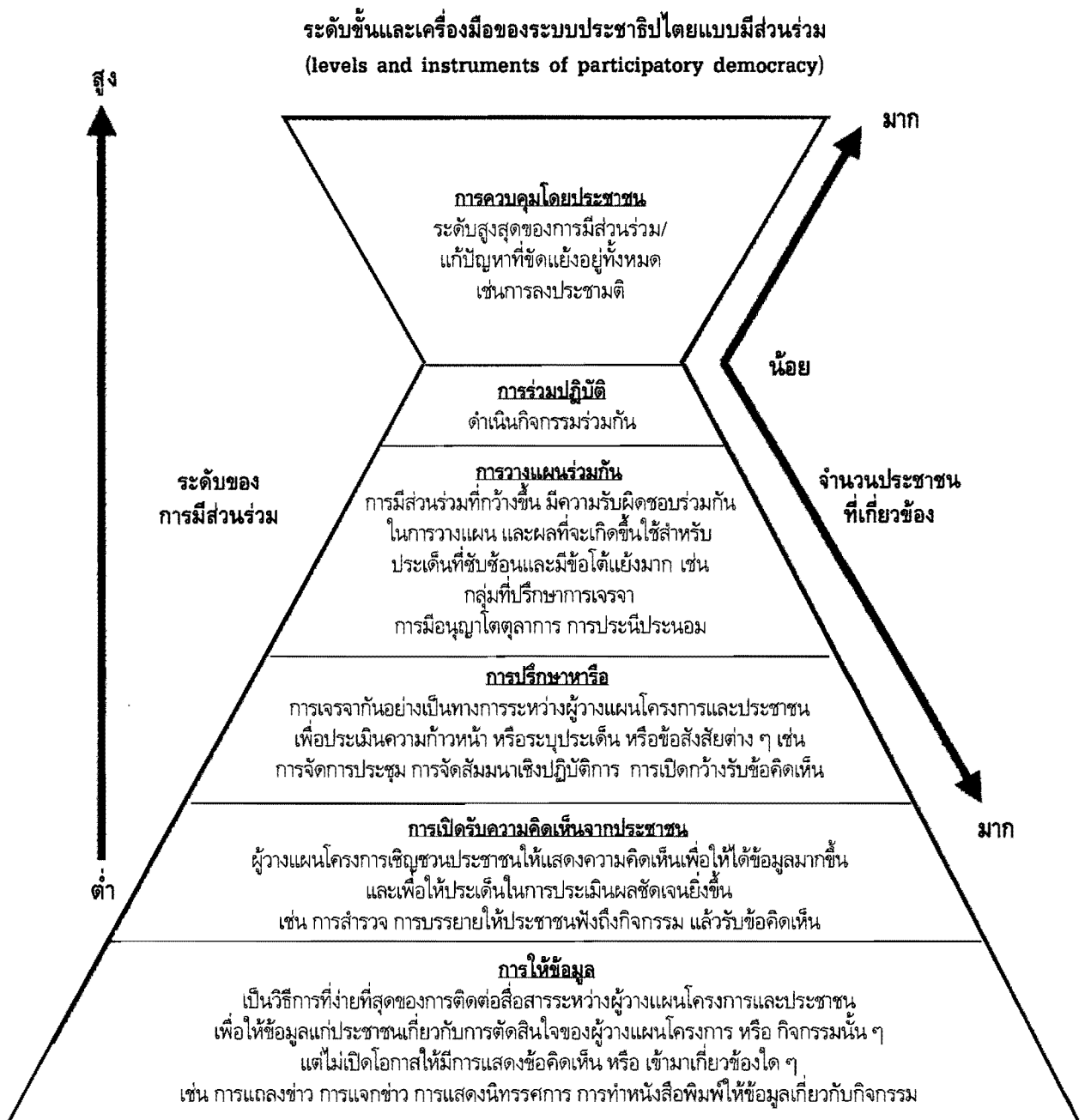

ที่มา: ดัดแปลงจาก ปราชญ์ พันธุมสินชัย ในสมฤดี นิโครวัฒน์ยิ่งยง และคณะ, บรรณานิติการ, 2536: 410 อ้างถึงในถวิลวดี บุรีกุล, 2548: 7

ทั้งนี้ 1) ประชาชนใช้อำนาจ หมายถึง ให้ประชาชนเข้าจัดการหรือดำเนินการเอง โดยไม่มีการติดต่อกับรัฐบาลก่อน ซึ่งอาจมีการโต้ตอบจากรัฐบาล เช่น การตั้งศาลเตี้ย การเดินขบวน 2) ประชาชนมีส่วนร่วม หมายถึง ประชาชนและรัฐบาลร่วมกันแก้ปัญหา โดยมีอำนาจเท่าเทียมกัน 3) ประชาชนเป็นที่ปรึกษา หมายถึง รัฐบาลขอความคิดเห็นจากประชาชนและตั้งใจที่จะกระทำตามความเห็นนั้น แต่ก็ยังมีอำนาจที่จะไม่รับความคิดเห็นนั้นไปปฏิบัติ 4) ประชาชนแสดงความคิดเห็น หมายถึง รัฐบาลให้โอกาสประชาชนแสดงความคิดเห็นในบางเรื่อง แต่มักไม่นำความเห็นไปปฏิบัติและยังมีอำนาจที่จะไม่รับฟังความคิดเห็นนั้น 5) ประชาชนรับทราบ หมายถึง เป็นการแถลงข่าวสารและ/หรือมติของรัฐบาลให้ประชาชนได้ทราบ ประชาชนอาจมีปฏิกิริยาโต้ตอบหรือไม่ก็ได้ และ 6) รัฐบาลใช้อำนาจ หมายถึง รัฐบาลใช้อำนาจจัดการโดยไม่แจ้งให้ประชาชนทราบล่วงหน้า เช่น การสืบสวนจับกุมโดยไม่แจ้งล่วงหน้า (ถวิลวดี บุรีกุล, 2548: 7-8)

สำหรับ ระดับขั้นการมีส่วนร่วมของประชาชนมีการแบ่งได้ 7 ระดับชั้นเรียงตามระดับการมีส่วนร่วมต่ำไปหาสูง ดังนี้ 1) การให้ข้อมูลเป็นการให้ประชาชนรับรู้ 2) การเปิดรับความคิดเห็นของประชาชน 3) การปรึกษาหารือ 4) การวางแผนร่วมกันจนถึงร่วมกันตัดสินใจ 5) การร่วมปฏิบัติ 6) ร่วมติดตามตรวจสอบ และ 7) การควบคุมโดยประชาชน ทั้งนี้ภาพที่ 3 แสดงจำนวนประชาชนที่เกี่ยวข้อง และรายละเอียดเครื่องมือของแต่ละระดับชั้นไว้ด้วย

ภาพที่ 3 : ระดับขั้นและเครื่องมือของระบบประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม (levels and instruments of participatory democracy)

ที่มา: คณินิจ ศรีบัวเอี่ยม และคณะ, 2544: 11

2. การเมืองภาคประชาชน

การแสวงหาการเมืองภาคประชาชน ที่ไม่ใช่การเมืองของรัฐและไม่ใช่การเมืองระบบตัวแทนมีมานานแล้ว มีความสัมพันธ์กับชื่อต่าง ๆ เช่น การเมืองของประชาชน มติของประชาชน ขบวนการของประชาชน แนวทางของประชาชน ขบวนการมวลชน ขบวนการชาวบ้าน องค์การประชาธิปไตย การเมืองของพลเมือง (civil politic) และการเมืองภาคประชาชน (people politic) (สมเกียรติ พงษ์ไพบูลย์, 2545)

“การเมืองภาคประชาชน หมายความว่า การเมืองที่ประชาชนภาคส่วนต่างๆมีส่วนร่วมในทุกระดับ ทั้งในระดับท้องถิ่น ระดับชาติ ระดับนานาชาติ เป็นการเมืองที่ประชาชนนอกสภามีบทบาทและเข้าใจถึงอำนาจโดยตรงในการจัดสรรทรัพยากรสาธารณะด้านต่าง ๆ และการเข้าถึงอำนาจในการกำหนดนโยบายสาธารณะโดยไม่ต้องผ่านการเมืองประชาธิปไตยแบบตัวแทน (representative democracy) ทั้งจากการเลือกตั้งและแต่งตั้ง ซึ่งหมายถึงต้องสร้างประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม (participatory democracy) และประชาธิปไตยแบบทางตรง (direct democracy) ให้เกิดขึ้นเพื่อกำกับและกำหนดทิศทางการเคลื่อนไหวของประชาชนอย่างใหม่มากกว่าจะฝากความหวังและพึ่งพาระบบประชาธิปไตยแบบตัวแทนเพียงอย่างเดียว” (สมเกียรติ พงษ์ไพบูลย์, 2545: 437)

การเมืองภาคประชาชนมีลักษณะสำคัญที่สมเกียรติ พงษ์ไพบูลย์ (2545: 437-439) รวบรวมไว้ ดังนี้

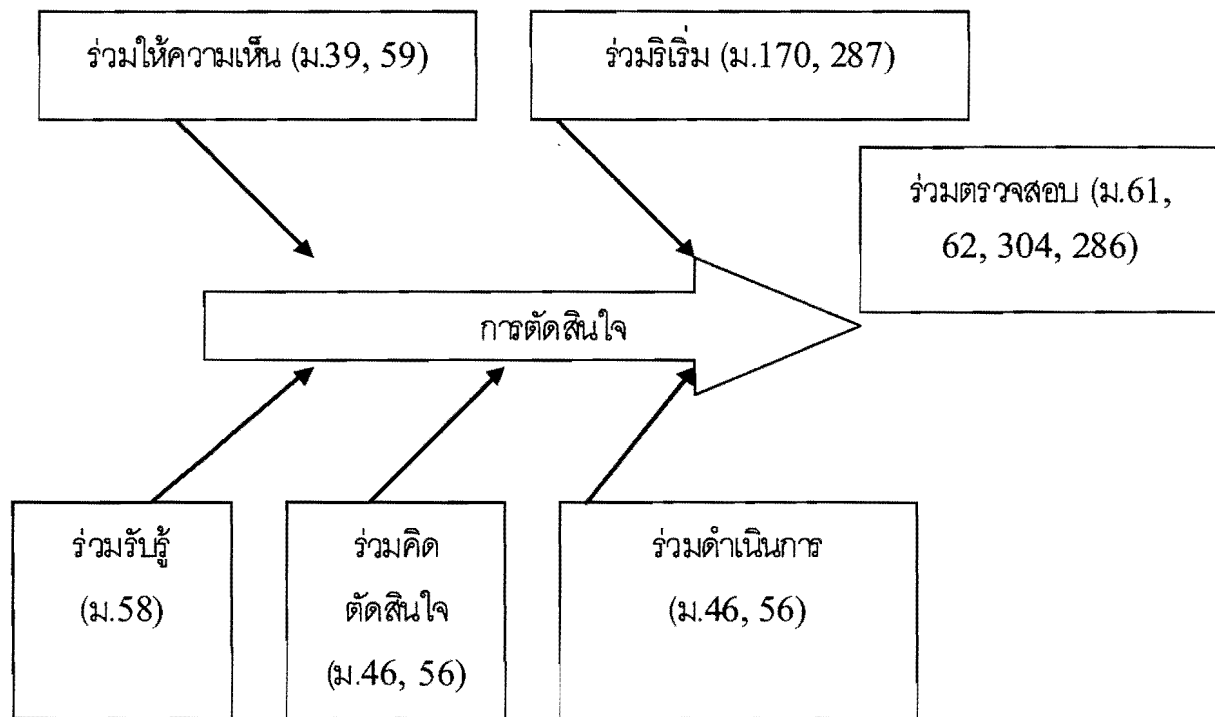
- 1) เป็นการเมืองแบบใหม่ (new/postmodern politics) มีศูนย์กลางอยู่ที่การเคลื่อนไหวทางสังคมที่ภาคประชาชนเป็นผู้แสดงออกซึ่งความต้องการ โดยเคลื่อนไหวนอกการเมืองภาครัฐ คือ นอก รัฐสภา นอกทำเนียบรัฐบาล นอกศาล นอกองค์กรอิสระกลาง นอกกฎหมายที่ไม่ชอบธรรม
- 2) ตอบสนองประโยชน์คนส่วนใหญ่ โดยมีองค์ประกอบ 3 ส่วนคือ กลุ่มนักวิชาการเพื่อสังคม องค์กรพัฒนาเอกชน (NGO) และองค์กรประชาชน

[illegible][illegible]

අප්‍රේල් 2014 ආගමනේදී මෙම ප්‍රකාශනය පිළිබඳව විමර්ශනය කළ බව සඳහන් වේ.

[illegible][illegible][illegible][illegible]

ภาพที่ 4 : แนวทางที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 วางไว้เพื่อให้พลเมืองมีส่วนร่วมในกระบวนการนโยบายสาธารณะ

ที่มา: คณิศร ศรีบัวเอี่ยม และคณะ, 2544: 5

ทั้งนี้ ก่อนการประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 การมีส่วนร่วมของประชาชนก็ได้ถูกระบุไว้บ้างแล้ว เช่น ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ระยะที่สิบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยประชาธิปไตย (ยกเลิกเมื่อตุลาคม 2547) พระราชบัญญัติ ส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ.2535 และพระราชบัญญัติข้อมูลข่าวสารของราชการ พ.ศ. 2540 โดยเฉพาะคำว่า “การมีส่วนร่วม” นั้น ถูกใช้อย่างกว้างขวางมาตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 (2522-2529) อย่างไรก็ตามกฎหมายต่างๆ มักไม่ได้ระบุเรื่อง การมีส่วนร่วมอย่างชัดเจนและไม่ได้กำหนดวิธีการของการมีส่วนร่วมไว้ ซึ่งเป็นปัญหาหนึ่ง ของการมีส่วนร่วมจากภาคประชาชน นอกจากนั้นยังมีปัญหาเรื่องคำจำกัดความ ความสับสน ระหว่างประชาธิปไตยและการมีส่วนร่วม นำคำว่าประชาธิปไตยมาใช้โดยไม่เข้าใจหลัก ของประชาธิปไตย เป็นต้น (บวรศักดิ์ อุวรรณโณ และฉวีลวดี บุรีกุล, 2548: 27-28, 61)

ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของการมีส่วนร่วมของประชาชน ได้แก่

- 1) เทคนิคและวิธีการที่จะให้ประชาชนมีส่วนร่วมที่เหมาะสม การใช้วิธีการที่ไม่เหมาะสม อาจนำมาซึ่งความขัดแย้ง และความรุนแรงได้
- 2) ทศนคติของทั้งบุคลากรภาครัฐ และภาคประชาชน ทั้งสองฝ่ายจะต้องมีทัศนคติที่ดีต่อการมีส่วนร่วมของพลเมือง
- 3) องค์กรภาคประชาสังคมเข้มแข็ง การรวมตัวกันของกลุ่มต่าง ๆ ทำให้การใช้สิทธิ และการมีผู้แทนเข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการนโยบายสาธารณะเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ
- 4) การมีส่วนร่วมก่อดัน ต่อรอง ต้องยืนอยู่บนเหตุผล ข้อมูล ไม่ใช่ความรู้สึกมาก (คณิศร บัวเอี่ยม และคณะ, 2544: 7-8)

เรวดี ประเสริฐเจริญสุข (2545: 493) ได้เรียบเรียงเอกสารวาระประชาชนเพื่อความเป็นไท ชูรวบรวมข้อเสนอภาคประชาชน และเอกสารข้อเสนอภาคประชาชนต่อการประชุม สหุยดอว่าด้วยการพัฒนาที่ยั่งยืน จัดทำโดยคณะทำงานวาระประชาชน คณะกรรมการประสานงาน องค์กรพัฒนาเอกชน (กป.อพช.) ได้ข้อเสนอภาคประชาชนต่อมาตราต่างๆ ของรัฐธรรมนูญ แห่งประเทศไทย พุทธศักราช 2540 ซึ่งในที่นี้จะยกมาเฉพาะมาตราที่เกี่ยวข้องโดยตรง ต่อการจัดตั้งสภาพัฒนาการเมือง ได้แก่มาตรา 76 และ 77 ของรัฐธรรมนูญแห่งประเทศไทย พุทธศักราช 2540

“มาตรา 76 รัฐต้องส่งเสริมและสนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชน ในการกำหนดนโยบาย การตัดสินใจทางการเมือง การวางแผนพัฒนา ทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง รวมทั้งการตรวจสอบการใช้อำนาจ รัฐทุกระดับ ”

ข้อเสนอภาคประชาชน

มาตรการด้านกฎหมาย

- เพื่อให้เป็นไปตามเจตนารมณ์ของการปฏิรูปการเมือง ให้มีการตรากฎหมาย ประกอบรัฐธรรมนูญและกฎหมายลูกส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน ในการกำหนดนโยบาย สังคม และการเมือง รวมทั้งปรับแก้กฎหมายต่าง ๆ ที่เป็นอุปสรรคต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน

- ตรากฎหมายแก้ไขระเบียบการจัดสรรงบประมาณแผ่นดินของรัฐบาลและองค์การปกครองท้องถิ่น เพื่อให้เกิดการกระจายงบประมาณสู่กลุ่มผู้ยากไร้ ผู้ด้อยโอกาส โดยเฉพาะเยาวชนและผู้หญิง ผู้สูงอายุและคนพิการ

กลไกการดำเนินงาน

- จัดให้มีกลไกร่วมภาครัฐและภาคประชาชนเพื่อทำหน้าที่ตรวจสอบการจัดสรรงบประมาณของรัฐและ องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น

“ มาตรา 77 รัฐต้องจัดให้มีแผนพัฒนาการเมือง จัดทำมาตรฐานทางคุณธรรม และจริยธรรมของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง ข้าราชการ และพนักงานหรือลูกจ้างอื่นของรัฐ เพื่อป้องกันการทุจริตและประพฤติมิชอบและเสริมสร้างประสิทธิภาพในการปฏิบัติหน้าที่ ”

ข้อเสนอภาคประชาชน

มาตรการด้านกฎหมาย

- สนับสนุนและส่งเสริมและส่งเสริมการเมืองภาคประชาชนเคียงคู่กับการเมือง ในระบบรัฐสภา เพื่อให้เกิดการถ่วงดุลและตรวจสอบอำนาจการเมืองในระบบ และเพื่อให้การใช้อำนาจนิติบัญญัติ อำนาจบริหาร และตุลาการเป็นไปเพื่อความเป็นธรรมและความผาสุกของประชาชนในระดับรากหญ้าอย่างแท้จริง

กลไกการดำเนินงาน

- จัดให้มีกลไกระดับชาติและระดับท้องถิ่น เพื่อให้ประชาชนเข้าถึงข้อมูล และติดตามความคืบหน้าของการดำเนินงานของ ปปช. ได้โดยสะดวก” (เรวัติ ประเสริฐเจริญสุข, 2545: 493)

สถาบันพระปกเกล้า (2550: 4-6) ได้สรุปปัญหาของการเมืองภาคประชาชนไว้ว่า การเมืองภาคประชาชนขาดการพัฒนาในเชิงอุดมการณ์ ขาดหลักประกันในการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพที่มีประสิทธิภาพเพียงพอ และยังมีอุปสรรคในการเข้าถึงการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน สาละโดยสังเขป ดังนี้

1) การเมืองภาคประชาชนขาดการพัฒนาในเชิงอุดมการณ์

เนื่องมาจากระบบการเมืองมีอุดมการณ์ทางการเมืองแบบตะวันตกบนพื้นฐานวัฒนธรรมตะวันตกซึ่งไม่สอดคล้องกับระบบวัฒนธรรมการเมืองของไทยที่พัฒนาไปสู่ระบบทุนนิยมทางการเมือง ซึ่งเข้ากันได้ดีกับระบบอุปถัมภ์ ประกอบกับทุนทางปัญญาของคนไทยส่วนใหญ่มีจำกัด เงินจึงเป็นปัจจัยชี้ขาดที่สำคัญที่สุด ทั้งนี้ในหัวข้อ 2.1.3 จะได้กล่าวถึงวัฒนธรรมประชาธิปไตยในประเทศไทยอีกครั้งหนึ่ง

2) ขาดหลักประกันในการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพที่มีประสิทธิภาพเพียงพอ

แม้ว่ารัฐธรรมนูญจะรับรองสิทธิและเสรีภาพต่าง ๆ ไว้มาก แต่ยังมีปัญหาในการปฏิบัติ ดังตัวอย่างที่รัฐละเมิดสิทธิและเสรีภาพ กรณีฆ่าตัดตอน กรณีตากใบ กรณีตราพระราชกำหนดการบริหารราชการแผ่นดินในสถานการณ์ฉุกเฉิน และคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติไม่มีอำนาจเพียงพอที่จะคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนได้

3) ยังมีอุปสรรคในการเข้าถึงการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน

การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนยังอยู่ในระดับที่ไม่น่าพอใจมากนัก เนื่องมาจากปัญหาการขาดการพัฒนาในเชิงอุดมการณ์ของประชาชนเอง และปัญหาจากตัวบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญที่ยังคงเป็นอุปสรรค

ประเวศ วะสี (2550: 19-20) ระบุว่า “ประชาธิปไตยใด ๆ ย่อมเป็นไปไม่ได้โดยปราศจากการเมืองของพลเมืองหรือการเมืองภาคประชาชน รัฐธรรมนูญใหม่ควรบัญญัติความชอบธรรมของการเมืองภาคประชาชนและกลไกในการสนับสนุน...ควรมีการตั้งกองทุนส่งเสริมประชาสังคมและการเมืองภาคประชาชนโดยเป็นองค์กรอิสระที่ได้รับการจัดสรรงบประมาณอย่างมั่นคง” นอกจากนั้นยังเสนอความสำคัญของความประชาสังคม ซึ่งหมายถึง “ผู้คนมีความเสมอภาค มีศักดิ์ศรี มีการรวมตัวร่วมคิดร่วมทำในรูปต่าง ๆ และในเรื่องต่าง ๆ เต็มประเทศ สัมพันธภาพนี้เป็นแนวราบเกิดพลังทางสังคม พลังของการเรียนรู้และพลังของการจัดการสูงมาก ทำให้มีความสุขและความสำเร็จ” (ประเวศ วะสี, 2550: 19)

การเรียกร้อง แสดงความคิดเห็น และผลักดันของภาคประชาชนเป็นส่วนหนึ่งที่ส่งผลต่อการเกิดขึ้น เปลี่ยนแปลง หรือล้มเลิกไปของนโยบายต่าง ๆ ของรัฐที่จะมีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน ในหัวข้อถัดไปจะได้พิจารณาถึงนโยบายรัฐที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน ซึ่งจะเน้นให้ความสำคัญกับกฎหมายต่าง ๆ เนื่องจากในช่วงเวลาสิบกว่าปีที่ผ่านมาประเทศไทยมีรัฐธรรมนูญถึงสองฉบับ และมีกฎหมายต่าง ๆ ที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนออกมาเป็นจำนวนมาก

3. นโยบายรัฐที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน

นโยบายรัฐมีได้หลากหลายรูปแบบ กฎหมายก็เป็นนโยบายรัฐเช่นกัน ทั้งนี้ คณึงนิล คิริบัวเอี่ยม และคณะ (2544: 59-223) ได้รวบรวมกฎหมายที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ดังนี้

- 1) รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540
- 2) พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการออกเสียงประชามติ พ.ศ.2541
- 3) พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ.2542
- 4) พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยผู้ตรวจการแผ่นดินรัฐสภา พ.ศ.2542
- 5) พระราชบัญญัติความรับผิดชอบทางละเมิดของเจ้าหน้าที่ พ.ศ.2539
- 6) พระราชบัญญัติวิธีปฏิบัติราชการทางปกครอง พ.ศ.2539
- 7) พระราชบัญญัติข้อมูลข่าวสารของราชการ พ.ศ.2540
- 8) พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542
- 9) พระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ.2542
- 10) พระราชบัญญัติว่าด้วยการเข้าชื่อเสนอกฎหมาย พ.ศ.2542
- 11) พระราชบัญญัติว่าด้วยการเข้าชื่อเสนอข้อบัญญัติท้องถิ่น พ.ศ.2542
- 12) พระราชบัญญัติคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ พ.ศ.2542
- 13) พระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ.2542

- 14) พระราชบัญญัติว่าด้วยการลงคะแนนเสียงเพื่อถอดถอนสมาชิกสภาท้องถิ่นหรือผู้บริหารท้องถิ่น พ.ศ.2542
- 15) ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการรับฟังความคิดเห็นสาธารณะโดยวิธีประชาพิจารณ์ พ.ศ.2539
- 16) พระราชบัญญัติสภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ พ.ศ.2543
- 17) ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการสร้างระบบบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี พ.ศ.2543

ทั้งนี้ ผู้เขียนขอเพิ่มเติม พระราชบัญญัติคุ้มครองพยานในคดีอาญา พ.ศ.2546 ไว้ในที่นี้ด้วย

นอกจากนี้ยังมีกฎหมายอีกหลายฉบับที่ผ่านกระบวนการจนประกาศบังคับใช้หรือมีความคืบหน้า และเป็นประโยชน์ต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน ตัวอย่างกฎหมายดังกล่าวขอยกมาแสดงเพียง 4 ฉบับ ได้แก่

1) รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ซึ่งสมคิด เลิศไพฑูรย์ (2550: 50-52) ดำรงตำแหน่งกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ ได้เขียนไว้ใน “ตารางแสดงเรื่องและแนวทางการปรับปรุงในรัฐธรรมนูญฉบับใหม่” ในแนวทางการปรับปรุงส่วนที่เกี่ยวกับการส่งเสริมการเมืองภาคประชาชน ในประเด็น สิทธิและเสรีภาพ มีความว่า

- “ 1. ทำให้สิทธิและเสรีภาพมีผลใช้บังคับทันทีโดยไม่ต้องรอกฎหมายลูกหรือบังคับให้มีการตรากฎหมายลูกภายในเวลาที่ชัดเจน
2. เพิ่มสิทธิและเสรีภาพประชาชนรวมทั้งการมีส่วนร่วมในเรื่องอื่น ๆ เพิ่มขึ้น เช่น สิทธิได้รับการคุ้มครองจากรัฐ ในกรณีเปิดเผยข้อมูลให้แก่รัฐ สิทธิของข้าราชการในความสัมพันธ์กับผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง สิทธิในการติดตามรับรู้การดำเนินงานของรัฐ ฯลฯ
3. แก้ไขให้การใช้สิทธิบางประการของประชาชนมีประสิทธิภาพเพิ่มขึ้น เช่น การเข้าชื่อเพื่อถอดถอนและเสนอร่างกฎหมายของประชาชน ทั้งในระดับประเทศและระดับท้องถิ่น
4. เพิ่มขีดความสามารถขององค์กรตามรัฐธรรมนูญให้คุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนมากขึ้น เช่น ให้ศาลรัฐธรรมนูญรับฟ้อง

ประเด็นการละเมิดสิทธิและเสรีภาพได้โดยตรง ให้คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ทำหน้าที่ฟ้องแทนประชาชนได้ และเสนอเรื่องไปยังศาลรัฐธรรมนูญได้”

ในประเทศไทย รัฐบาล มีความว่า

“3. ให้มีกรรมวิธีการอิสระของสภาซึ่งแต่งตั้งจากบุคคลภายนอกสภา
ทำหน้าที่รายงานการละเมิดกฎหมาย, ผลประโยชน์ทับซ้อนและ
พฤติกรรมที่อาจส่อไปในทางทุจริตของรัฐบาล”

ในประเด็น ศาลและองค์กรอิสระตามรัฐธรรมนูญ มีความว่า

“3. ให้ประชาชนเป็นผู้เสียหายได้โดยตรง ในการนำคดีขึ้นสู่การพิจารณาตัดสินของศาลและองค์การอิสระตามรัฐธรรมนูญ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณีที่เกี่ยวข้องกับการทุจริตและประพฤติมิชอบ”

ไพฑูรย์ วัฒนศิริธรรม (สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี, 2553 ข.) จำแนกรูปแบบการมีส่วนร่วมตามรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันไว้ดังนี้

1. ร่วมรับรู้ มาตรา 56, 66
2. ร่วมแสดงความคิดเห็น มาตรา 45, 57
3. ร่วมริเริ่ม มาตรา 65, 142 (4), 163, 286, 291(1)
4. ร่วมเลือกบุคคล มาตรา 72, 99, 101, 112, 115
5. ร่วมตัดสินใจ มาตรา 67, 87, 165, 287
6. ร่วมดำเนินการ มาตรา 58, 59, 69
7. ร่วมตรวจสอบ มาตรา 62, 164, 282, 285

ส่วนในเอกสารประกอบการสัมมนาเรื่อง “การมีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างสร้างสรรค์” (สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี, 2553 ก.) ได้รวบรวมมาตราต่าง ๆ ที่เห็นว่าเกี่ยวข้องไว้ดังนี้

มาตรา 45 บุคคลย่อมมีเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น การพูด การเขียน การพิมพ์ การโฆษณา และการสื่อความหมายโดยวิธีอื่น

มาตรา 56 บุคคลย่อมมีสิทธิได้รับทราบและเข้าถึงข้อมูลหรือข่าวสารสาธารณะ
ในครอบครองของหน่วยราชการ หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ หรือราชการส่วนท้องถิ่น

มาตรา 57 บุคคลย่อมมีสิทธิได้รับข้อมูล คำชี้แจง และเหตุผลจากหน่วยราชการ
หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ หรือราชการส่วนท้องถิ่น ก่อนการอนุญาตหรือการดำเนินโครงการ

หรือกิจกรรมใดที่อาจมีผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อม สุขภาพอนามัย คุณภาพชีวิต หรือส่วนได้เสียสำคัญอื่นใดที่เกี่ยวกับตนหรือชุมชนท้องถิ่น และมีสิทธิแสดงความคิดเห็นของตน ต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อนำไปประกอบการพิจารณาในเรื่องดังกล่าว

มาตรา 58 บุคคลย่อมมีสิทธิมีส่วนร่วมในกระบวนการพิจารณาของเจ้าหน้าที่ของรัฐในการปฏิบัติราชการทางปกครองอันมีผลหรืออาจมีผลกระทบต่อสิทธิและเสรีภาพของตน

มาตรา 59 บุคคลย่อมมีสิทธิเสนอเรื่องราวร้องทุกข์และได้รับแจ้งผลการพิจารณาภายในเวลาอันรวดเร็ว

มาตรา 60 บุคคลย่อมมีสิทธิที่จะฟ้องหน่วยราชการ หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ ราชการส่วนท้องถิ่น หรือองค์กรอื่นของรัฐที่เป็นนิติบุคคล ให้รับผิดชอบเนื่องจากการกระทำ หรือการละเว้นการกระทำของข้าราชการ พนักงาน หรือลูกจ้างของหน่วยงานนั้น

มาตรา 62 บุคคลย่อมมีสิทธิติดตามและร้องขอให้มีการตรวจสอบการปฏิบัติหน้าที่ของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง หน่วยงานของรัฐ และเจ้าหน้าที่ของรัฐ

มาตรา 63 บุคคลย่อมมีเสรีภาพในการชุมนุมโดยสงบและปราศจากอาวุธ

มาตรา 64 บุคคลย่อมมีเสรีภาพในการรวมกันเป็นสมาคม สหภาพ สหพันธ์ สหกรณ์ กลุ่มเกษตรกร องค์การเอกชน องค์การพัฒนาเอกชน หรือหมู่คณะอื่น

มาตรา 65 บุคคลย่อมมีเสรีภาพในการรวมกันจัดตั้งพรรคการเมืองเพื่อสร้างเจตนารมณ์ทางการเมืองของประชาชนและเพื่อดำเนินกิจกรรมในทางการเมืองให้เป็นไปตามเจตนารมณ์นั้นตามวิถีทางการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขตามที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญนี้

มาตรา 66 บุคคลซึ่งรวมกันเป็นชุมชน ชุมชนท้องถิ่น หรือชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม ย่อมมีสิทธิอนุรักษหรือฟื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่น และของชาติ และมีส่วนร่วมในการจัดการ การบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม รวมทั้งความหลากหลายทางชีวภาพอย่างสมดุลและยั่งยืน

มาตรา 72 บุคคลมีหน้าที่ไปใช้สิทธิเลือกตั้ง

มาตรา 87 รัฐต้องดำเนินการตามแนวนโยบายด้านการมีส่วนร่วมของประชาชน ดังต่อไปนี้

(1) ส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายและวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมทั้งในระดับชาติและระดับท้องถิ่น

(2) ส่งเสริมและสนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการตัดสินใจทางการเมือง การวางแผนพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคม รวมทั้งการจัดทำบริการสาธารณะ

(3) ส่งเสริมและสนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐทุกระดับ ในรูปแบบองค์กรทางวิชาชีพหรือตามสาขาอาชีพที่หลากหลาย หรือรูปแบบอื่น

(4) ส่งเสริมให้ประชาชนมีความเข้มแข็งในทางการเมือง และจัดให้มีกฎหมายจัดตั้งกองทุนพัฒนาการเมืองภาคพลเมืองเพื่อช่วยเหลือการดำเนินกิจกรรมสาธารณะของชุมชน รวมทั้งสนับสนุนการดำเนินการของกลุ่มประชาชนที่รวมตัวกันในลักษณะเครือข่ายทุกรูปแบบให้สามารถแสดงความคิดเห็นและเสนอความต้องการของชุมชนในพื้นที่

(5) ส่งเสริมและให้การศึกษแก่ประชาชนเกี่ยวกับการพัฒนาการเมืองและการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข รวมทั้งส่งเสริมให้ประชาชนได้ใช้สิทธิเลือกตั้ง โดยสุจริตและเที่ยงธรรม

การมีส่วนร่วมของประชาชนตามมาตรานี้ต้องคำนึงถึงสัดส่วนของหญิงและชายที่ใกล้เคียงกัน

มาตรา 142 (4) ผู้มีสิทธิเลือกตั้งจำนวนไม่น้อยกว่าหนึ่งหมื่นคนเข้าชื่อเสนอกฎหมายตามมาตรา 163

มาตรา 163 ประชาชนผู้มีสิทธิเลือกตั้งไม่น้อยกว่าหนึ่งหมื่นคนมีสิทธิเข้าชื่อร้องขอต่อประธานรัฐสภาเพื่อให้รัฐสภาพิจารณาร่างพระราชบัญญัติ

มาตรา 164 ประชาชนผู้มีสิทธิเลือกตั้งจำนวนไม่น้อยกว่าสองหมื่นคนมีสิทธิเข้าชื่อร้องขอต่อประธานวุฒิสภาเพื่อให้วุฒิสภามีมติตามมาตรา 274 ให้ถอดถอนบุคคลตามมาตรา 270 ออกจากตำแหน่งได้

มาตรา 165 ประชาชนผู้มีสิทธิเลือกตั้งย่อมมีสิทธิออกเสียงประชามติ

เมื่อเปรียบเทียบ ไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม (สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี, 2553 ข.) กับเอกสารประกอบการสัมมนาเรื่อง “การมีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างสร้างสรรค์” (สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี, 2553 ก.) พบว่า มาตราที่ระบุในเอกสารฯ แต่ไม่มีในไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม (สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี, 2553 ข.) ได้แก่มาตรา 60, 63 และ 64 ส่วนที่ระบุในไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม (สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี, 2553 ข.) แต่ไม่มีในเอกสารฯ ได้แก่มาตรา 67, 69, 99, 101, 112, 115, 282, 285, 286, 287 และ 291(1) ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

มาตรา 67 สิทธิของบุคคลที่จะมีส่วนร่วมกับรัฐและชุมชนในการอนุรักษ์ บำรุงรักษา และการได้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและหลากหลายทางชีวภาพ และในการคุ้มครอง ส่งเสริม และรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม เพื่อให้ดำรงชีวิอยู่ได้อย่างปกติและต่อเนื่องในสิ่งแวดล้อม ที่จะไม่ก่อให้เกิดอันตรายต่อสุขภาพอนามัย สวัสดิภาพ หรือคุณภาพชีวิตของตน ย่อมได้รับความคุ้มครองตามความเหมาะสม

การดำเนินโครงการหรือกิจกรรมที่อาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อชุมชนอย่างรุนแรงทั้งทางด้านคุณภาพสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติ และสุขภาพ จะกระทำมิได้ เว้นแต่จะได้ศึกษา และประเมินผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อมและสุขภาพของประชาชนในชุมชน และจัดให้มีกระบวนการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนและผู้มีส่วนได้เสียก่อน รวมทั้งได้ให้องค์การอิสระซึ่งประกอบด้วยผู้แทนองค์การเอกชนด้านสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ และผู้แทนสถาบันอุดมศึกษาที่จัดการการศึกษาด้านสิ่งแวดล้อมหรือทรัพยากรธรรมชาติหรือด้านสุขภาพให้ความเห็นประกอบก่อนมีการดำเนินการดังกล่าว

สิทธิของชุมชนที่จะฟ้องหน่วยราชการ หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ ราชการ ส่วนท้องถิ่นหรือองค์กรอื่นของรัฐที่เป็นนิติบุคคล เพื่อให้ปฏิบัติหน้าที่ตามบทบัญญัตินี้ ย่อมได้รับความคุ้มครอง

มาตรา 69 บุคคลย่อมมีสิทธิต่อต้านโดยสันติวิธีซึ่งการกระทำใด ๆ ที่เป็นไปเพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจในการปกครองประเทศโดยวิธีการซึ่งมิได้เป็นไปตามวิถีทางที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญนี้

มาตรา 99 บุคคลผู้มีคุณสมบัติดังต่อไปนี้ เป็นผู้ที่มีสิทธิเลือกตั้ง

(1) มีสัญชาติไทย แต่บุคคลผู้มีสัญชาติไทยโดยการแปลงสัญชาติต้องได้สัญชาติไทยมาแล้วไม่น้อยกว่าห้าปี

(2) มีอายุไม่ต่ำกว่าสิบแปดปีบริบูรณ์ในวันที่ 1 มกราคมของปีที่มีการเลือกตั้ง และ

(3) มีชื่ออยู่ในทะเบียนบ้านในเขตเลือกตั้งมาแล้วเป็นเวลาไม่น้อยกว่าเก้าสิบวันนับถึงวันเลือกตั้ง

ผู้มีสิทธิเลือกตั้งซึ่งอยู่นอกเขตเลือกตั้งที่ตนมีชื่ออยู่ในทะเบียนบ้าน หรือมีชื่ออยู่ในทะเบียนบ้านในเขตเลือกตั้งเป็นเวลาไม่น้อยกว่าเก้าสิบวันนับถึงวันเลือกตั้ง หรือมีถิ่นที่อยู่นอกราชอาณาจักร ย่อมมีสิทธิออกเสียงลงคะแนนเลือกตั้ง ทั้งนี้ ตามหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขที่บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภา ผู้แทนราษฎร และการได้มาซึ่งสมาชิกวุฒิสภา

มาตรา 101 บุคคลผู้มีคุณสมบัติดังต่อไปนี้ เป็นผู้มีสิทธิสมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร

(1) มีสัญชาติไทยโดยการเกิด

(2) มีอายุไม่ต่ำกว่ายี่สิบห้าปีบริบูรณ์ในวันเลือกตั้ง

(3) เป็นสมาชิกพรรคการเมืองใดพรรคการเมืองหนึ่งแต่เพียงพรรคเดียวเป็นเวลาติดต่อกันไม่น้อยกว่าเก้าสิบวันนับถึงวันเลือกตั้ง เว้นแต่ในกรณีที่มีการเลือกตั้งทั่วไปเพราะเหตุยุบสภาต้องเป็นสมาชิกพรรคการเมืองใดพรรคการเมืองหนึ่งแต่เพียงพรรคเดียวเป็นเวลาติดต่อกันไม่น้อยกว่าสามสิบวันนับถึงวันเลือกตั้ง

(4) ผู้สมัครรับเลือกตั้งแบบแบ่งเขตเลือกตั้ง ต้องมีลักษณะอย่างใดอย่างหนึ่งดังต่อไปนี้ด้วย

(ก) มีชื่ออยู่ในทะเบียนบ้านในจังหวัดที่สมัครรับเลือกตั้งมาแล้วเป็นเวลาติดต่อกันไม่น้อยกว่าห้าปีนับถึงวันสมัครรับเลือกตั้ง

(ข) เป็นบุคคลซึ่งเกิดในจังหวัดที่สมัครรับเลือกตั้ง

(ค) เคยศึกษาในสถานศึกษาที่ตั้งอยู่ในจังหวัดที่สมัครรับเลือกตั้งเป็นเวลาติดต่อกันไม่น้อยกว่าห้าปีการศึกษา

(ง) เคยรับราชการหรือเคยมีชื่ออยู่ในทะเบียนบ้านในจังหวัดที่สมัครรับเลือกตั้งเป็นเวลาติดต่อกันไม่น้อยกว่าห้าปี

(5) ผู้สมัครรับเลือกตั้งแบบสัดส่วนต้องมีลักษณะอย่างใดอย่างหนึ่งตาม (๔) ด้วย แต่ลักษณะดังกล่าวในกรณีใดที่กำหนดถึงจังหวัด ให้หมายถึงกลุ่มจังหวัด

(6) คุณสมบัติอื่นตามที่บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและการได้มาซึ่งสมาชิกวุฒิสภา

มาตรา 112 การเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภาในแต่ละจังหวัด ให้ใช้เขตจังหวัดเป็นเขตเลือกตั้ง และให้มีสมาชิกวุฒิสภาจังหวัดละหนึ่งคน โดยให้ผู้มีสิทธิเลือกตั้งออกเสียงลงคะแนนเลือกตั้งผู้สมัครรับเลือกตั้งได้หนึ่งเสียงและให้ใช้วิธีออกเสียงลงคะแนนโดยตรงและลับ

เพื่อประโยชน์ในการเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภา ให้ผู้สมัครรับเลือกตั้งสามารถหาเสียงเลือกตั้งได้ก็แต่เฉพาะที่เกี่ยวกับการปฏิบัติงานในหน้าที่ของวุฒิสภา

หลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขในการเลือกตั้งและการหาเสียงเลือกตั้งของสมาชิกวุฒิสภาให้เป็นไปตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและการได้มาซึ่งสมาชิกวุฒิสภา

มาตรา 115 บุคคลผู้มีคุณสมบัติและไม่มีลักษณะต้องห้ามดังต่อไปนี้ เป็นผู้ที่มีสิทธิสมัครรับเลือกตั้งหรือได้รับการเสนอชื่อเพื่อเข้ารับการสรรหาเป็นสมาชิกวุฒิสภา

- (1) มีสัญชาติไทยโดยการเกิด
- (2) มีอายุไม่ต่ำกว่าสี่สิบปีบริบูรณ์ในวันสมัครรับเลือกตั้งหรือวันที่ได้รับการเสนอชื่อ
- (3) สำเร็จการศึกษาไม่ต่ำกว่าปริญญาตรีหรือเทียบเท่า
- (4) ผู้สมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกวุฒิสภาที่มาจากการเลือกตั้งต้องมีลักษณะอย่างใดอย่างหนึ่ง ดังต่อไปนี้ด้วย

ก) มีชื่ออยู่ในทะเบียนบ้านในจังหวัดที่สมัครรับเลือกตั้งมาแล้วเป็นเวลาติดต่อกันไม่น้อยกว่าห้าปีนับถึงวันสมัครรับเลือกตั้ง

ข) เป็นบุคคลซึ่งเกิดในจังหวัดที่สมัครรับเลือกตั้ง

ค) เคยศึกษาในสถานศึกษาที่ตั้งอยู่ในจังหวัดที่สมัครรับเลือกตั้งเป็นเวลาติดต่อกันไม่น้อยกว่าห้าปีการศึกษา

ง) เคยรับราชการหรือเคยมีชื่ออยู่ในทะเบียนบ้านในจังหวัดที่สมัครรับเลือกตั้งเป็นเวลาติดต่อกันไม่น้อยกว่าห้าปี

(5) ไม่เป็นบุพการี คู่สมรส หรือบุตรของผู้ดำรงตำแหน่งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรหรือผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง

(6) ไม่เป็นสมาชิกหรือผู้ดำรงตำแหน่งใดในพรรคการเมืองหรือเคยเป็นสมาชิกหรือเคยดำรงตำแหน่งและพ้นจากการเป็นสมาชิกหรือการดำรงตำแหน่งใด ๆ ในพรรคการเมืองมาแล้ว ยังไม่เกินห้าปีนับถึงวันสมัครรับเลือกตั้งหรือวันที่ได้รับการเสนอชื่อ

(7) ไม่เป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร หรือเคยเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและพ้นจากการเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรมาแล้วไม่เกินห้าปีนับถึงวันสมัครรับเลือกตั้งหรือวันที่ได้รับการเสนอชื่อ

(8) เป็นบุคคลต้องห้ามมิให้ใช้สิทธิสมัครรับเลือกตั้งตามมาตรา 102 (1) (2) 3) (4) (5) (6) (7) (8) (9) (11) (12) (13) หรือ (14)

(9) ไม่เป็นรัฐมนตรีหรือผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองอื่นซึ่งมิใช่สมาชิกสภาท้องถิ่นหรือผู้บริหารท้องถิ่น หรือเคยเป็นแต่พ้นจากตำแหน่งดังกล่าวมาแล้วยังไม่เกินห้าปี

มาตรา 282 องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นต้องมีสภาท้องถิ่นและคณะผู้บริหารท้องถิ่นหรือผู้บริหารท้องถิ่นต้องมาจากการเลือกตั้ง

คณะผู้บริหารท้องถิ่นหรือผู้บริหารท้องถิ่นให้มาจากการเลือกตั้งโดยตรงของประชาชน หรือมาจากความเห็นชอบของสภาท้องถิ่น

การเลือกตั้งสมาชิกสภาท้องถิ่นและคณะผู้บริหารท้องถิ่นหรือผู้บริหารท้องถิ่นที่มาจากการเลือกตั้งโดยตรงของประชาชน ให้ใช้วิธีออกเสียงลงคะแนนโดยตรงและลับ

สมาชิกสภาท้องถิ่น คณะผู้บริหารท้องถิ่น หรือผู้บริหารท้องถิ่น มีวาระการดำรงตำแหน่งคราวละสี่ปี

คณะผู้บริหารท้องถิ่นหรือผู้บริหารท้องถิ่นจะเป็นข้าราชการซึ่งมีตำแหน่งหรือเงินเดือนประจำ พนักงานหรือลูกจ้างของหน่วยราชการ หน่วยงานของรัฐ หรือรัฐวิสาหกิจ หรือของราชการ ส่วนท้องถิ่น และจะมีผลประโยชน์ขัดกันกับการดำรงตำแหน่งตามที่กฎหมายบัญญัติได้

คุณสมบัติของผู้มีสิทธิเลือกตั้งและผู้มีสิทธิสมัครรับเลือกตั้ง หลักเกณฑ์และวิธีการเลือกตั้งสมาชิกสภาท้องถิ่น คณะผู้บริหารท้องถิ่นและผู้บริหารท้องถิ่น ให้เป็นไปตามที่กฎหมายบัญญัติ

ในกรณีที่คณะผู้บริหารท้องถิ่นต้องพ้นจากตำแหน่งทั้งคณะ หรือผู้บริหารท้องถิ่นพ้นจากตำแหน่งและจำเป็นต้องมีการแต่งตั้งคณะผู้บริหารท้องถิ่นหรือผู้บริหารท้องถิ่นเป็นการชั่วคราว มีให้น่า บทบัญญัติวรรคสาม และวรรคหก มาใช้บังคับ ทั้งนี้ ตามที่กฎหมายบัญญัติ

การจัดตั้งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นรูปแบบพิเศษที่มีโครงสร้างการบริหารที่แตกต่างจากที่บัญญัติไว้ในมาตรานี้ ให้กระทำได้ตามที่กฎหมายบัญญัติ แต่คณะผู้บริหารท้องถิ่นหรือผู้บริหารท้องถิ่นต้องมาจากการเลือกตั้ง

ให้นำบทบัญญัติมาตรา 265 มาตรา 266 มาตรา 267 และมาตรา 268 มาใช้บังคับกับสมาชิกสภาท้องถิ่น คณะผู้บริหารท้องถิ่นหรือผู้บริหารท้องถิ่น แล้วแต่กรณี ด้วยโดยอนุโลม

มาตรา 285 ประชาชนผู้มีสิทธิเลือกตั้งในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นใดเห็นว่าสมาชิกสภาท้องถิ่น คณะผู้บริหารท้องถิ่นหรือผู้บริหารท้องถิ่นผู้ใดขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นนั้นไม่สมควรดำรงตำแหน่งต่อไป ให้มีสิทธิลงคะแนนเสียงถอดถอนสมาชิกสภาท้องถิ่น คณะผู้บริหารท้องถิ่น หรือผู้บริหารท้องถิ่นผู้นั้นพ้นจากตำแหน่ง ทั้งนี้ จำนวนผู้มีสิทธิเข้าชื่อ หลักเกณฑ์และวิธีการเข้าชื่อ การตรวจสอบรายชื่อ และการลงคะแนนเสียง ให้เป็นไปตามที่กฎหมายบัญญัติ

มาตรา 286 ประชาชนผู้มีสิทธิเลือกตั้งในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีสิทธิเข้าชื่อร้องขอต่อประธานสภาท้องถิ่นเพื่อให้สภาท้องถิ่นพิจารณาออกข้อบัญญัติท้องถิ่นได้

จำนวนผู้มีสิทธิเข้าชื่อ หลักเกณฑ์และวิธีการเข้าชื่อ รวมทั้งการตรวจสอบรายชื่อ ให้เป็นไปตามที่กฎหมายบัญญัติ

มาตรา 287 ประชาชนในท้องถิ่นมีสิทธิมีส่วนร่วมในการบริหารกิจการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้องจัดให้มีวิธีการที่ให้ประชาชนมีส่วนร่วมดังกล่าว ได้ด้วย

ในกรณีที่การกระทำขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจะมีผลกระทบต่อชีวิต ความเป็นอยู่ของประชาชนในท้องถิ่นในสาระสำคัญ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้องแจ้งข้อมูลรายละเอียดให้ประชาชนทราบก่อนกระทำการเป็นเวลาพอสมควร และในกรณีที่เห็นสมควรหรือได้รับการร้องขอจากประชาชนผู้มีสิทธิเลือกตั้งในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ต้องจัดให้มีการรับฟังความคิดเห็นก่อนการกระทำนั้นหรืออาจจัดให้ประชาชนออกเสียงประชามติเพื่อตัดสินใจก็ได้ ทั้งนี้ ตามที่กฎหมายบัญญัติ

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้องรายงานการดำเนินงานต่อประชาชนในเรื่องการจัดทำงบประมาณการใช้จ่าย และผลการดำเนินงานในรอบปี เพื่อให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการตรวจสอบและกำกับการบริหารจัดการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

ในการจัดทำงบประมาณขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นตามวรรคสาม ให้นำบทบัญญัติมาตรา 168 วรรคหกมาใช้บังคับโดยอนุโลม

มาตรา 291(1) การแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญให้กระทำได้ตามหลักเกณฑ์และวิธีการดังต่อไปนี้

(1) ขัตติขอแก้ไขเพิ่มเติมต้องมาจากคณะรัฐมนตรี สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรมีจำนวนไม่น้อยกว่าหนึ่งในห้าของจำนวนสมาชิกทั้งหมดเท่าที่มีอยู่ของสภาผู้แทนราษฎร หรือจากสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและสมาชิกวุฒิสภามีจำนวนไม่น้อยกว่าหนึ่งในห้าของจำนวนสมาชิกทั้งหมดเท่าที่มีอยู่ของทั้งสองสภา หรือจากประชาชนผู้มีสิทธิเลือกตั้งจำนวนไม่น้อยกว่าห้าหมื่นคนตามกฎหมายว่าด้วยการเข้าชื่อเสนอกฎหมาย

ขัตติขอแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญที่มีผลเป็นการเปลี่ยนแปลงการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข หรือเปลี่ยนแปลงรูปของรัฐ จะเสนอมิได้

ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย 2550 ยังมีมาตรา 78(7) เกี่ยวกับแผนพัฒนาการเมืองอยู่ด้วย ซึ่งจะไปกล่าวถึงในหัวข้อพระราชบัญญัติสภาพัฒนาการเมือง พ.ศ.2551 จะเห็นได้ว่ารัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย 2550 ได้มีบทบัญญัติที่เอื้ออำนวยต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนมากขึ้นว่ารัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย 2540 หลายประการ เช่น การลดจำนวนผู้มีสิทธิเลือกตั้งเข้าชื่อเสนอกฎหมาย หรือให้รัฐสภาพิจารณากฎหมาย, ลดจำนวนผู้มีสิทธิเลือกตั้งเข้าชื่อร้องขอต่อประธานวุฒิสภา เพื่อให้วุฒิสภามีมติถอดถอนผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองออกจากตำแหน่งได้ (มีประชาชนเข้าชื่อร้องขอ แต่ยังไม่เคยมีมติถอดถอนผู้ใดจนปัจจุบัน), ให้ประชาชนมีสิทธิออกเสียงประชามติ ซึ่งต่อมาเมื่อวันที่ 19 สิงหาคม 2550 ได้มีการลงประชามติของประชาชนเป็นครั้งแรก โดยลงมติรับร่างรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 คือ ร้อยละ 57.81 เห็นชอบ 42.19 ไม่เห็นชอบ (วิกิพีเดีย, 2553)

2) (ร่าง) พระราชบัญญัติการมีส่วนร่วมของประชาชน พ.ศ. ... ซึ่งมีร่างอยู่หลายร่างในชื่ออื่นที่ต่างออกไป ร่างพระราชบัญญัติการรับฟังความคิดเห็นของประชาชน พ.ศ. ร่างพระราชบัญญัติการรับฟังและการมีส่วนร่วมของประชาชน พ.ศ. ร่างพระราชบัญญัติสนับสนุนและประสานงานกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน พ.ศ. ร่างพระราชบัญญัติการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการนโยบายสาธารณะ พ.ศ. ร่างพระราชบัญญัติว่าด้วยการเข้าชื่อเสนอกฎหมาย พ.ศ. และร่างพระราชบัญญัติว่าด้วยการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. แต่จุดร่วมของทุกร่างก็คือส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนนั่นเอง

ร่างที่ดูจะมีความก้าวหน้าคือ ร่างพระราชบัญญัติว่าด้วยการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. ที่ประชุมคณะรัฐมนตรี (ครม.) ได้อนุมัติร่างดังกล่าวซึ่งสำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรีได้เสนอเมื่อวันที่ 8 มิถุนายน 2553 สาระสำคัญคือให้ยกเลิกพระราชบัญญัติเข้าชื่อขอเสนอพระราชบัญญัติท้องถิ่น พ.ศ. 2542 และพระราชบัญญัติว่าด้วยการลงคะแนนเสียงเพื่อถอดถอนสมาชิกสภาท้องถิ่นหรือผู้บริหารท้องถิ่น พ.ศ. 2542 กำหนดให้มีคณะกรรมการที่มีอำนาจหน้าที่ในการกำกับดูแลมาตรฐานการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มีเรื่องการเข้าชื่อเสนอข้อบัญญัติท้องถิ่น วิธีการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารกิจการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น การออกเสียงประชามติท้องถิ่น การลงคะแนนเสียงเพื่อถอดถอนสมาชิกสภาท้องถิ่นหรือผู้บริหารท้องถิ่น การรายงานการดำเนินงานต่อประชาชน เป็นต้น (เนชั่นชาแนล. 2553.)

3) พระราชบัญญัติสภาองค์กรชุมชน พ.ศ.2551 ซึ่งเป็นไปตามที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2550 มาตรา 66 ได้ระบุว่า “บุคคลซึ่งรวมกันเป็นชุมชน ชุมชนท้องถิ่น หรือชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม ย่อมมีสิทธิอนุรักษ์หรือฟื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปวัฒนธรรมอันดีงามของท้องถิ่น และของชาติ และมีส่วนร่วมในการจัดการการบำรุงรักษา และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม รวมทั้งความหลากหลายทางชีวภาพอย่าง สมดุลและยั่งยืน” และ

มาตรา 67 ได้ระบุว่า “สิทธิของบุคคลที่จะมีส่วนร่วมกับรัฐและชุมชนในการอนุรักษ์ บำรุงรักษา และการได้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและความหลากหลายทางชีวภาพ และในการคุ้มครองส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม เพื่อให้ดำรงชีวิอยู่ได้อย่างปกติและ ต่อเนื่องในสิ่งแวดล้อมที่จะไม่ก่อให้เกิดอันตรายต่อสุขภาพอนามัย สวัสดิภาพ หรือคุณภาพ ชีวิตของตน ย่อมได้รับความคุ้มครองตามความเหมาะสม

การดำเนินโครงการหรือกิจกรรมที่อาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อชุมชนอย่างรุนแรงทั้ง ทางด้านคุณภาพสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติ และสุขภาพ จะกระทำมิได้ เว้นแต่จะได้ศึกษา และประเมินผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อมและสุขภาพของประชาชนในชุมชน และจัดให้มี กระบวนการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนและผู้มีส่วนได้เสียก่อน รวมทั้งได้ให้องค์กร อิสระซึ่งประกอบด้วยผู้แทนองค์กรเอกชนด้านสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ และผู้แทนสถาบัน อุดมศึกษาที่จัดการการศึกษาด้านสิ่งแวดล้อมหรือทรัพยากรธรรมชาติหรือด้านสุขภาพ ให้ความเห็นประกอบก่อนมีการดำเนินการดังกล่าว

สิทธิของชุมชน (ชุมชน ชุมชนท้องถิ่น หรือชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม) ที่จะฟ้องหน่วยงานราชการ หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ ราชการส่วนท้องถิ่น หรือองค์กรอื่นของรัฐที่เป็นนิติบุคคล เพื่อให้ปฏิบัติหน้าที่ตามบทบัญญัตินี้ ย่อมได้รับความคุ้มครอง”

4) พระราชบัญญัติสภาพัฒนาการเมือง พ.ศ.2551 เรื่องของแผนพัฒนาการเมือง มีปรากฏอย่างชัดเจนตั้งแต่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2540 ในหมวด 5 แผนนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ มาตรา 77 กำหนดให้ “รัฐต้องจัดให้มีแผนพัฒนาการเมือง จัดทำมาตรฐานทางคุณธรรมและจริยธรรมของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง ข้าราชการ และพนักงาน หรือลูกจ้างอื่นของรัฐ เพื่อป้องกันการทุจริตและประพฤติมิชอบ และเสริมสร้าง ประสิทธิภาพในการปฏิบัติหน้าที่” อย่างไรก็ตามจะเห็นได้ว่ายังไม่มีภาระไปถึงองค์กร ที่จะจัดทำ และดำเนินงานตามแผนพัฒนาการเมืองแต่อย่างใด

แนวความคิดการดำเนินการให้เป็นไปตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญดังกล่าวในข้างต้นนั้น ได้มีพัฒนาการเปลี่ยนแปลงมาตามลำดับ กล่าวคือ ในปี พ.ศ.2541 สภาผู้แทนราษฎร ได้แต่งตั้งคณะกรรมการธิการวิสามัญ ยกร่างแผนพัฒนาการเมือง โดยมีนายถวิล ไพรสณฑ์ เป็นประธานฯ และนายกิตติศักดิ์ ปกรติ เป็นเลขานุการฯ เพื่อจัดทำร่างแผนพัฒนาการเมือง และได้ส่งร่างแผนดังกล่าวให้ ครม.พิจารณา ร่างแผนพัฒนาการเมือง ซึ่งคณะกรรมการได้จัดทำประกอบด้วย 3 แผนหลักคือ แผนพัฒนาการเมือง ว่าด้วยการคุ้มครองและขยายสิทธิและเสรีภาพของประชาชนชาวไทย ร่างแผนพัฒนาการเมือง ว่าด้วยโครงสร้าง อำนาจ สถาบันการเมือง การปกครอง และสถาบัน อื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง กระบวนการเข้าสู่อำนาจและการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐ และร่างแผนพัฒนาการเมืองว่าด้วยการพัฒนาวัฒนธรรมประชาธิปไตย นอกจากนี้ คณะกรรมการยังได้มีข้อเสนอแนะให้มีการออกกฎหมายจัดตั้งคณะกรรมการพัฒนาการเมืองด้วย

ต่อมาในปี พ.ศ. 2543 รัฐบาล ฯพณฯ นายกรัฐมนตรี นายชวน หลีกภัย ได้แต่งตั้งคณะกรรมการพิจารณาจัดทำร่างแผนพัฒนาการเมือง โดยมีนายธรรมรักษ์ การพิศิษฐ์ เป็นประธาน ให้มีหน้าที่ปรับปรุงร่างแผนพัฒนาการเมืองของคณะกรรมการธิการวิสามัญฯ ซึ่งคณะกรรมการได้ดำเนินการแล้วเสร็จและนำเสนอให้คณะรัฐมนตรีให้ความเห็นชอบแผนพัฒนาการเมือง เมื่อวันที่ 28 พฤศจิกายน พ.ศ.2543

ต่อมาในปี พ.ศ.2545-2546 รัฐบาล ฯพณฯ นายกรัฐมนตรี พ.ต.ท.ดร.ทักษิณ ชินวัตร ได้มีการปรับปรุงแผนพัฒนาการเมืองให้มีความสอดคล้องกับสถานการณ์ในช่วงเวลาดังกล่าว โดยคณะรัฐมนตรีได้มีมติเห็นชอบแผนพัฒนาการเมืองที่ปรับปรุงใหม่ รวมทั้งแผนปฏิบัติการ เมื่อวันที่ 15 มกราคม พ.ศ.2545 และออกกระเบียบว่าด้วยคณะกรรมการพัฒนาการเมือง พ.ศ.2546 ลงประกาศในราชกิจจานุเบกษา เมื่อวันที่ 19 มีนาคม พ.ศ.2546 กำหนดให้มีคณะกรรมการสำนักงาน และผู้อำนวยการสำนักงาน

รัฐบาลของ ฯพณฯ นายกรัฐมนตรี พล.อ.สุรยุทธ์ จุลานนท์ ได้แถลงนโยบายต่อสภานิติบัญญัติแห่งชาติ เมื่อวันที่ 3 พฤศจิกายน พ.ศ.2549 โดยมีนโยบายการปฏิรูปการเมือง การปกครอง และการบริหารในข้อ 1.3 ว่า จะจัดทำแผนแม่บทพัฒนาการเมืองที่เสริมสร้างระบบคุณธรรม จริยธรรมทางการเมือง วัฒนธรรม และการเรียนรู้ใหม่ทางการเมือง โดยการจัดตั้ง “สภาพัฒนาการเมือง” ให้เป็นองค์กรหลักในการจัดทำและดำเนินการให้แผนแม่บทพัฒนาการเมือง ประสบความสำเร็จ ให้มีทำหน้าที่ประสาน ติดตาม กำกับ การ ดำเนินการ ตามแผนแม่บท

พัฒนาการเมือง ให้ดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง และเพื่อให้นโยบายดังกล่าวนำไปสู่การปฏิบัติ รัฐบาลได้ออกคำสั่งสำนักนายกรัฐมนตรี ที่ 256/2549 แต่งตั้งคณะกรรมการเตรียมการจัดตั้งสภาพัฒนาการเมืองและยกร่างแผนแม่บทพัฒนาการเมือง

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย 2540 มาตรา 76 ระบุให้ “รัฐต้องส่งเสริมและสนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการกำหนดนโยบาย การตัดสินใจทางการเมือง การวางแผนพัฒนาทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง รวมทั้งการตรวจสอบการใช้อำนาจอรัฐทุกระดับ”

ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย 2550 มาตรา 78(7) ระบุให้ “จัดให้มีแผนพัฒนาการเมือง รวมทั้งจัดให้มีสภาพัฒนาการเมืองที่มีความเป็นอิสระ เพื่อติดตามสอดส่องให้มีการปฏิบัติตามแผนดังกล่าวอย่างเคร่งครัด” มาตรา 87(4) ระบุให้รัฐ “ส่งเสริมให้ประชาชนมีความเข้มแข็งในทางการเมือง และจัดให้มีกฎหมายจัดตั้งกองทุน พัฒนาการเมืองภาคพลเมือง เพื่อช่วยเหลือการดำเนินกิจกรรมสาธารณะของชุมชน รวมทั้ง สนับสนุนการดำเนินการของกลุ่มประชาชนที่รวมตัวกันในลักษณะเครือข่ายทุกรูปแบบให้สามารถแสดงความคิดเห็น และเสนอความต้องการของชุมชนในพื้นที่”

สภาพัฒนาการเมืองมีวัตถุประสงค์ในการพัฒนาการเมืองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขและส่งเสริมการพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองและเจ้าหน้าที่ของรัฐ รวมทั้งดำเนินการส่งเสริมให้ประชาชนมีความเข้มแข็งทางการเมือง โดยมีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้ (สภาพัฒนาการเมือง, 2553)

1. จัดทำแผนพัฒนาการเมือง
2. เสริมสร้างวัฒนธรรมอันดีทางการเมือง วิถีชีวิตประชาธิปไตย และส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในทางการเมืองและการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข
3. ส่งเสริมและพัฒนาการเมืองในส่วนที่เกี่ยวกับสถาบันการเมืองและ สถาบันการปกครอง
4. ส่งเสริมและพัฒนาให้ประชาชนมีความเข้มแข็งในทางการเมือง
5. กำกับดูแลการบริหารทั่วไป

สมาชิกสภาพัฒนาการเมือง ประกอบด้วยผู้แทนจากภาคส่วนต่าง ๆ ดังนี้

1. สมาชิกซึ่งมาจากผู้แทนองค์กรภาคประชาสังคม ซึ่งที่ประชุมในระดับจังหวัดของสภาองค์กรชุมชนตำบลเลือกกันให้เหลือจังหวัดละ 1 คน

2. สมาชิกซึ่งมาจากผู้แทนองค์กรภาคประชาสังคมอื่นที่จัดแจ้งจัดตั้งตามพระราชบัญญัตินี้ จำนวน 16 คน

3. สมาชิกซึ่งมาจากหัวหน้าพรรคการเมืองหรือผู้แทนพรรคการเมืองซึ่งมีสมาชิกในสังกัดเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรทุกพรรคการเมือง พรรคละ 1 คน

4. สมาชิกซึ่งมาจากหัวหน้าพรรคการเมืองหรือผู้แทนพรรคการเมืองซึ่งมิได้มีสมาชิกในสังกัดเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ซึ่งเลือกกันเองให้เหลือ 2 คน

5. สมาชิกซึ่งมาจากประธานคณะกรรมการกิจการภูมิสถา และประธานคณะกรรมการสามัญประจำภูมิสถาตามข้อบังคับการประชุมภูมิสถา ซึ่งเลือกกันเองให้เหลือ 1 คน

6. สมาชิกโดยตำแหน่ง ได้แก่ เลขาธิการคณะกรรมการการเลือกตั้ง เลขาธิการสำนักงานผู้ตรวจการแผ่นดิน เลขาธิการคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ เลขาธิการคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ เลขาธิการสภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ผู้อำนวยการสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน)

7. สมาชิกผู้ทรงคุณวุฒิอื่นจำนวน 10 คน

มาตราที่ 31 ระบุ “ให้จัดตั้งกองทุนพัฒนาการเมืองภาคพลเมืองขึ้นในสถาบันเพื่อช่วยเหลือกิจกรรมสาธารณะของชุมชน รวมทั้งสนับสนุนการดำเนินการของกลุ่มประชาชนที่รวมตัวกันในลักษณะเครือข่ายทุกรูปแบบให้สามารถแสดงความคิดเห็นและเสนอความต้องการของชุมชนในพื้นที่”

“เนื้อหาสาระของ พรบ.สภาพัฒนาการเมือง พ.ศ.2551 ที่เกี่ยวข้อง ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับ พรบ.สภาองค์กรชุมชน พ.ศ. 2551 สาระสำคัญที่เกี่ยวข้องและต้องดำเนินการร่วมกันกล่าวคือ

1) การกำหนดความหมาย (มาตรา 3) “องค์กรภาคประชาสังคม” หมายความว่า

(1) ชุมชน ชุมชนท้องถิ่นหรือชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมซึ่งรวมตัวกันเป็นสภาองค์กรชุมชนตำบลตามกฎหมายว่าด้วยสภาองค์กรชุมชน

(2) องค์กรภาคประชาสังคมอื่นที่จัดแจ้งการจัดตั้งตามพระราชบัญญัตินี้

2) อำนาจหน้าที่ (มาตรา 6) ให้สภาพัฒนาการเมืองมีอำนาจหน้าที่ ข้อ(4) ส่งเสริมและพัฒนาให้ประชาชนมีความเข้มแข็งในทางการเมือง รวมถึงดำเนินการ (จ) ร่วมมือกับสภาองค์กรชุมชนตามกฎหมายว่าด้วยสภาองค์กรชุมชน

3) องค์ประกอบของสมาชิก (มาตรา 8) ข้อ (1) สมาชิกซึ่งมาจากผู้แทนองค์กรภาคประชาสังคมตาม (1) ในมาตรา 3 ซึ่งที่ประชุมในระดับจังหวัดของสภาองค์กรชุมชนเลือกกันให้เหลือจังหวัดละ 1 คน นอกจากนี้ ยังกำหนดให้ผู้อำนวยความสะดวกสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชนเข้าร่วมเป็นสมาชิกสภาพัฒนาการเมืองโดยตำแหน่ง ตามมาตรา 8 ข้อ (6)

4) การพ้นจากตำแหน่งตามวาระ เมื่อ ตาย ลาออก ขาด-คุณสมบัติ ถูกถอดถอน ซึ่งหากสมาชิกตามมาตรา 8 ข้อ (1) พ้นจากตำแหน่งก่อนวาระ ให้ที่ประชุมตามมาตรา 8 ข้อ (1) ของจังหวัดนั้นดำเนินการเลือกบุคคลเป็นสมาชิกใหม่แทนสมาชิกที่พ้นตำแหน่งนั้น เว้นแต่วาระการดำรงตำแหน่งของสมาชิกผู้นั้นจะเหลืออยู่ไม่ถึง 180 วัน” (สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน. 2553)

4. สรุปและข้อเสนอแนะ

จากข้อมูลที่ได้ประมวลมาแล้วอาจสรุปได้ว่าประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมมีความสำคัญต่อความเข้มแข็งของการปกครองระบอบประชาธิปไตย และนโยบายรัฐได้แสดงการสนับสนุนในหลักการดังกล่าว ได้มีกฎหมายที่ส่งเสริมการเมืองภาคประชาชนพอสมควร แต่ยังมีปัญหาในการนำกฎหมายไปบังคับใช้ให้เป็นไปตามเจตนารมณ์ รวมทั้งมีกฎหมายและนโยบายรัฐในรูปแบบอื่น ๆ อีกมากที่น่าที่จะกำหนดออกมาเพิ่มเติม

สำหรับข้อเสนอแนะเชิงนโยบายเพื่อส่งเสริมการเมืองภาคประชาชน ขอยกมาจากรายงานผลการศึกษา เรื่อง แนวทางแก้ไขปัญหาเพื่อการปฏิรูปการเมือง เสนอโดยคณะอนุกรรมการปฏิรูปการเมือง กฎหมาย และวิชาการ ในคณะกรรมการการมีส่วนร่วมของประชาชน สภานิติบัญญัติแห่งชาติ, 2550 ซึ่งผู้เขียนเคยเป็นอนุกรรมการและเลขานุการอยู่ โดยยกมาเฉพาะประเด็นที่น่าสนใจและเกี่ยวข้องกับการส่งเสริมการเมืองภาคประชาชน ดังต่อไปนี้ ทั้งนี้ ข้อเสนอแนะเหล่านี้คณะอนุกรรมการฯ สังเคราะห์มาจากการจัดประชุมระดมความคิดเห็น

จากผู้มีความรู้และประสบการณ์เกี่ยวข้องทั้งจากองค์การภาครัฐ นักการเมือง และองค์การภาคประชาสังคม รวมจำนวน 4 ครั้ง

ประเด็นการเลือกตั้ง

1. ควรจัดตั้งศูนย์กลางในการเก็บประวัติข้อมูลของนักการเมืองทุกคน ทุกระดับ ตั้งแต่ท้องถิ่นถึงการเมืองระดับชาติ ทั้งที่ได้รับเลือกตั้งและไม่ได้รับเลือกตั้ง หากได้รับเลือกตั้ง ต้องจัดทำข้อมูลทั้งก่อนเข้าสู่ตำแหน่ง ระหว่าง และหลังเข้าสู่ตำแหน่ง พร้อมเปิดเผยให้ประชาชนได้รับทราบและเข้าถึงข้อมูลของผู้สมัครได้โดยตรง เช่น เผยแพร่ลงในเว็บไซต์ เพื่อเป็นข้อมูลในการตัดสินใจของประชาชน และควรระวังสำหรับการถูกแทรกแซงและการถูกครอบงำ ที่อาจจะส่งผลให้เกิดการบิดเบือนและเปลี่ยนแปลงประวัติข้อมูลของนักการเมืองได้โดยหน่วยงานของรัฐ เช่น คณะกรรมการการเลือกตั้ง หรือรัฐสภา ควรจัดทำฐานข้อมูล และเผยแพร่ข้อมูลดังกล่าว

ประเด็นการตรวจสอบการทำงานของภาครัฐโดยภาคประชาชน

2. กำหนดให้การตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐเป็นสิทธิและหน้าที่ของพลเมืองโดยกำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญ หมวดของสิทธิและหน้าที่ของพลเมือง เพื่อให้มีอำนาจบังคับและหน่วยงานของรัฐไม่สามารถปฏิเสธได้ แทนที่จะกำหนดไว้ในหมวดแนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ ตามที่เป็นอยู่ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2540

3. ให้มีช่องทางที่เอื้อต่อการตรวจสอบโดยภาคประชาชนมากขึ้น กล่าวคือ มีช่องทางที่ไม่เป็นการให้กับประชาชนในการตรวจสอบ ให้มีระบบที่ประชาชนเป็นส่วนหนึ่งในกระบวนการตรวจสอบอย่างแท้จริง ผลักดันให้มีการปรับกฎหมาย หรือแก้ไขกฎหมายที่จะเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชน ดังนี้

3.1 ให้มีกฎหมายรองรับช่องทางในการเข้ามามีส่วนร่วมในการตรวจสอบอำนาจรัฐ ให้มีกฎหมายคุ้มครองการต่อต้านการใช้อำนาจรัฐ โดยสันติวิธี และควรมีกฎหมายคุ้มครองประชาชนที่ชัดเจนในทางปฏิบัติ อีกทั้งให้มีการศึกษาภาวะเปรียบเทียบในต่างประเทศ เช่น สหรัฐอเมริกา เรื่องการขออนุญาตเดินขบวน เพื่อมาปรับใช้กับประเทศไทย

3.2 การตรวจสอบถอดถอนผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองให้ลดจำนวนผู้เข้าชื่อจากห้าหมื่นคนเหลือห้าพันคน หรือน้อยกว่านั้น เพื่อให้เป็นจริงได้

3.3 เปิดโอกาสให้ประชาชนเป็นผู้เสียหายโดยตรงในกรณีทุจริตโดยรัฐ เพื่อสามารถฟ้องร้องได้ ให้ประชาชนมีสิทธิในการฟ้องร้องต่อศาลรัฐธรรมนูญกรณีรัฐทำการลงนาม ทำความตกลงกับต่างประเทศ (Act of State)

3.4 ให้มีกฎหมายที่มีประสิทธิภาพในการคุ้มครองบุคคลผู้ยื่นเรื่องร้องเรียน/ ฟ้องร้องรวมทั้งคุ้มครองพยาน

3.5 รัฐต้องไม่ใช้อำนาจเกินจริงในกรณีฟ้องประชาชนว่าหมิ่นประมาท มิฉะนั้นแล้ว เมื่อนักการเมือง หรือข้าราชการกล่าวเท็จผ่านสื่อเพื่อให้เข้าใจผิด แล้วประชาชนเข้าไปตรวจสอบ ประชาชนมักจะถูกฟ้องกลับเป็นคดีหมิ่นประมาทหรือขัดขวางเจ้าพนักงาน ทำให้ไม่กล้า เข้ามาตรวจสอบ จึงควรมีกฎหมายเอาผิดกรณีกล่าวเท็จเช่นนี้ด้วย

3.6 นักการเมือง ข้าราชการ และศาลต้องต้อนรับประชาชนผู้ชุมนุมที่มาโดยสันติ หน่วยงานรัฐต้องร่วมมือกับประชาชน หากปิดกั้น ตั้งข้อรังเกียจ หรือกีดกันการมีส่วนร่วม ต้องมีความผิดตามกฎหมาย เช่น ผิดวินัย เป็นต้น

4. ให้ประชาชนมีสิทธิในฐานะเป็นผู้เสียหาย ยื่นเรื่องฟ้องต่อคณะกรรมการ ป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ แทนหน่วยงานรัฐได้

5. เงินค่าปรับจากหน่วยงานรัฐที่ศาลตัดสินว่ามีความผิดจริงให้ส่วนหนึ่งให้ตกเป็น ของประชาชนผู้ฟ้องร้องเพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในการดำเนินคดี อีกส่วนหนึ่งเข้าสมทบในกองทุน เพื่อการตรวจสอบอำนาจรัฐโดยภาคประชาชน

6. ให้มีกองทุนเพื่อการตรวจสอบอำนาจรัฐโดยภาคประชาชน รายได้ของกองทุนส่วนหนึ่ง มาจาก 1) ค่าปรับที่ได้จากหน่วยงานรัฐที่ศาลตัดสินว่ามีความผิดจริง 2) หน่วยงานรัฐที่เป็นผู้เสียหายและมีหน้าที่ต้องฟ้องร้อง แต่ละเว้นการปฏิบัติหน้าที่ ต้องรับผิดชอบทั้งทางอาญาและทางแพ่ง เงินค่าปรับ กรณีความผิดทางแพ่งของหน่วยงานรัฐ และ 3) เงินอุดหนุนจากรัฐ

7. ให้มีอัยการพิเศษที่เป็นอัยการอิสระจากรัฐเพื่อทำหน้าที่ดูแลคดีให้ภาคประชาชน กล่าวคือ ถ้าเป็นอัยการของรัฐแล้ว อัยการนั้นย่อมจะสนับสนุนรัฐ จึงต้องมีอัยการพิเศษ แยกออกมาจากรัฐ

8. สนับสนุนให้มีการเสริมสร้างศักยภาพของประชาชนให้มีความรู้ความสามารถที่จะ ตรวจสอบและวิเคราะห์ข้อมูลที่ปัจจุบันทวีความซับซ้อนขึ้นได้

ประเด็นการตรวจสอบการทำงานของภาครัฐโดยองค์กรตรวจสอบภาครัฐ

9. ควรกำหนดให้คณะรัฐมนตรี ผู้มีตำแหน่งทางการเมือง ข้าราชการระดับสูง ผู้บริหารรัฐวิสาหกิจ องค์กรอิสระ สมาชิกรัฐสภา ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เปิดเผยแพร่บัญชีทรัพย์สินหนี้สิน ตลอดจนการถือครองหุ้นของบุคคลดังกล่าว คู่สมรสไม่ว่าจะจดทะเบียนสมรสหรือไม่ และเครือญาติ โดยใช้หลักสากลในการตรวจสอบและแสดงรายการบัญชีดังกล่าว รวมถึงให้ประชาชนเข้าถึงข้อมูลดังกล่าวได้โดยง่าย

10. ให้มีการเปิดเผยข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการใช้อำนาจรัฐให้ประชาชนทราบ เมื่อพบความผิดปกติของการใช้อำนาจรัฐ ให้ส่งเข้ากระบวนการตรวจสอบตามกลไกปกติที่มีอยู่เพื่อทำการแก้ไขให้ถูกต้อง ที่สำคัญคือต้องสามารถเอาผิดกับบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่ใช้อำนาจรัฐอย่างไม่ถูกต้องนั้นได้ด้วย

11. ให้กำหนดเป็นนโยบายของรัฐ ในการเปิดเผยข้อมูลสู่ประชาชน กรณีนโยบายที่มีผลกระทบต่อประชาชน และให้มีสื่อสำหรับช่องทางการเผยแพร่อย่างเป็นรูปธรรมที่ประชาชนใช้ได้จริง และควรเพิ่มคำว่า นโยบาย ในมาตรา 56 ววรรคสอง ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2540 จากเดิม “การดำเนินโครงการหรือกิจกรรมที่อาจส่งผลกระทบต่ออย่างรุนแรงต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อม จะกระทำมิได้...” เป็น “การดำเนินนโยบาย โครงการหรือกิจกรรมที่อาจส่งผลกระทบต่ออย่างรุนแรงต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อม จะกระทำมิได้...”

12. ควรสร้างช่องทางในการประสานงานแลกเปลี่ยนข้อมูลกันระหว่างองค์กรต่างๆ และมีหลักการรองรับการแลกเปลี่ยนและเปิดเผย และให้มีมาตรการให้ความคุ้มครองแก่องค์กรตรวจสอบหรือบุคคลเมื่อเปิดเผยข้อมูลแล้ว

13. ควรกำหนดให้หน่วยงานรัฐต้องทำสัญญาทุกฉบับเป็นภาษาไทย และหากจำเป็นสามารถแปลเป็นภาษาอื่นๆ ได้ หากมีกรณีโต้แย้ง ให้ยึดถือฉบับภาษาไทยเป็นหลัก เพื่อความโปร่งใสและความสามารถในการร่วมกันตรวจสอบ

14. ให้ปรับปรุงพระราชบัญญัติข้อมูลข่าวสารของทางราชการ พ.ศ. 2540 ให้สอดคล้องเหมาะสม และมีประสิทธิภาพมากขึ้น และเอื้ออำนวยในการตรวจสอบจากภาคประชาชนมากยิ่งขึ้น รวมทั้งแก้ไขกฎหมายและระเบียบที่เป็นอุปสรรคต่อการตรวจสอบดังกล่าว

ประเด็นวัฒนธรรมทางการเมือง

15. ควรสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองที่ส่งเสริมการเป็นประชาธิปไตย
16. ปรับเปลี่ยนทัศนคติของนักการเมือง ข้าราชการ และศาลให้ยอมรับการมีส่วนร่วมของประชาชน โดยการใช้สื่อในการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร โดยเฉพาะสื่อโทรทัศน์ให้ประชาชนมีสิทธิเท่าเทียมกับรัฐในการเข้าถึงสื่อ

เอกสารอ้างอิง

- ร่าง บันทึกหลักการและเหตุผลประกอบร่างพระราชบัญญัติสภาองค์กรชุมชนท้องถิ่น. ม.ป.ป.
 ยกร่างโดย กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. (อัดสำเนา)
- ร่าง พระราชบัญญัติการมีส่วนร่วมของประชาชน พ.ศ. ... ม.ป.ป. ยกร่างโดย สภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจ
 และสังคมแห่งชาติ. (อัดสำเนา)
- ร่าง พระราชบัญญัติการมีส่วนร่วมของประชาชน พ.ศ. ... ม.ป.ป. ยกร่างโดย สมาคมสิทธิเสรีภาพ
 ของประชาชน. (อัดสำเนา)
- ร่าง พระราชบัญญัติการรับฟังความคิดเห็นของประชาชน พ.ศ. ... ม.ป.ป. ยกร่างโดยคณะกรรมการ
 กฤษฎีกา. (อัดสำเนา)
- ร่าง พระราชบัญญัติการรับฟังและการมีส่วนร่วมของประชาชน พ.ศ. ... ม.ป.ป. ยกร่างโดย มูลนิธิ
 สันติภาพและวัฒนธรรม. (อัดสำเนา)
- ร่าง พระราชบัญญัติสนับสนุนและประสานงานกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน พ.ศ. ... ม.ป.ป.
 ยกร่างโดย สถาบันพระปกเกล้า. (อัดสำเนา)
- คณะกรรมการพิจารณาการร่างกฎหมาย. (2550). ร่าง พระราชบัญญัติสภาพัฒนาการเมือง พ.ศ....
 ยกร่างโดย คณะกรรมการเตรียมการจัดตั้งสภาพัฒนาการเมืองและยกร่างแผนแม่บท
 พัฒนาการเมือง. (อัดสำเนา)
- คณะกรรมการปฏิรูปการเมือง กฎหมาย และวิชาการ ในคณะกรรมการการมีส่วนร่วมของ
 ประชาชน สภานิติบัญญัติแห่งชาติ.(2550). รายงานผลการศึกษา เรื่อง แนวทางแก้ไขปัญหา
 เพื่อการปฏิรูปการเมือง. (อัดสำเนา)
- คณิศร ศรีบัวเอี่ยม และคณะ.(2544). ตัวอย่างเทคนิคการมีส่วนร่วมของประชาชนและกฎหมาย
 ที่เกี่ยวข้อง (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า.
- ถวิลวดี บุรีกุล. (2548). การมีส่วนร่วม แนวคิด ทฤษฎีและกระบวนการ (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพฯ:
 สถาบันพระปกเกล้า.
- เนชั่นชาแนล. (2553). ข่าวด่วน: ครม.ผ่านร่างพรบ.การมีส่วนร่วมของประชาชนในอปท. สืบค้นเมื่อ
 13 มิถุนายน 2553. จาก [http://www.breakingnews.nationchannel.com/
 read.php?newsid=452176](http://www.breakingnews.nationchannel.com/read.php?newsid=452176)

เอกสารอ้างอิง

- บวรศักดิ์ อวรรณโณ และถวิลวดี บุรีกุล. (2548). *ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม (participatory democracy)* (พิมพ์ครั้งที่ 1). หนังสือชุดความรู้ด้านการจัดการความขัดแย้งด้วยสันติวิธี เล่มที่ 3. กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า.
- ประเวศ วะสี. (2550). *ประชาธิปไตยพหุอำนาจ*. ใน: *รวมบทความและข้อเสนอประกอบการจัดทำร่างรัฐธรรมนูญ* (พิมพ์ครั้งที่ 1). เอกสารวิชาการ ลำดับที่ 38. กรุงเทพฯ: วิทยาลัยพัฒนาการปกครองท้องถิ่น สถาบันพระปกเกล้า.
- รัฐสภา. (2553). *รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540*. สืบค้นเมื่อ 13 มิถุนายน 2553. จาก <http://www.parliament.go.th/main01.php>
- เรวดี ประเสริฐเจริญสุข. (2546). *การทำงานของเครือข่ายองค์กรพัฒนาเอกชน*. ใน: *เอกสารประกอบการประชุมวิชาการสถาบันพระปกเกล้า ครั้งที่ 4 เรื่อง 5 ปีของการปฏิรูปการเมืองตามรัฐธรรมนูญฉบับใหม่*. ณ ศูนย์ประชุมสหประชาชาติ 8-10 พฤศจิกายน 2545. กรุงเทพฯ. หน้า 452-503.
- วิกิพีเดีย. (2553). *รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550*. จาก <http://th.wikipedia.org>
- สมคิด เลิศไพฑูรย์. (2550). *รัฐธรรมนูญฉบับใหม่ต้องดีกว่าเดิม: ข้อเสนอเพื่อการปฏิรูปการเมืองโดยการจัดทำรัฐธรรมนูญฉบับใหม่*. ใน: *รวมบทความและข้อเสนอประกอบการจัดทำร่างรัฐธรรมนูญ* (พิมพ์ครั้งที่ 1). เอกสารวิชาการ ลำดับที่ 38. กรุงเทพฯ: วิทยาลัยพัฒนาการปกครองท้องถิ่น สถาบันพระปกเกล้า, 35-53.
- สมเกียรติ พงษ์ไพบูลย์. (2546). *การเมืองภาคประชาชน: พลวัตและการประเมิน*. ใน: *เอกสารประกอบการประชุมวิชาการสถาบันพระปกเกล้า ครั้งที่ 4 เรื่อง 5 ปีของการปฏิรูปการเมืองตามรัฐธรรมนูญฉบับใหม่*. ณ ศูนย์ประชุมสหประชาชาติ วันที่ 8-10 พฤศจิกายน 2545 กรุงเทพฯ. หน้า 435-451.
- สถาบันพระปกเกล้า. (2550). *รายงานวิจัย การใช้และข้อค้นพบเพื่อนำไปสู่การแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540*.

เอกสารอ้างอิง

สถาบันพระปกเกล้า. (2550). รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550.

สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน. (2553). สภาองค์กรชุมชน. <http://www.codi.or.th/webcodi/sapa/>
สืบค้นเมื่อ 13 มิถุนายน 2553.

สภาพัฒนาการเมือง. (2553). พระราชบัญญัติสภาพัฒนาการเมือง พ.ศ.2551. สืบค้นเมื่อ 13 มิถุนายน
2553. จาก <http://www.pdc.go.th/>

สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี. (2553 ก.). เอกสารประกอบการสัมมนาเรื่อง การมีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างสร้างสรรค์. ณ โรงแรมไบฮายกสกาย กรุงเทพฯ. วันที่ 31 มกราคม 2551.

สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี. (2553 ข.). คำกล่าวเรื่อง แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน" โดยนายไพฑูรย์ วัฒนศิริธรรม รองนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีว่าการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ในการสัมมนาเรื่อง "การมีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างสร้างสรรค์ วันที่ 31 มกราคม 2551. ณ โรงแรมไบฮายกสกาย กรุงเทพฯ.

